

Humenné a Horný Zemplín z historického pohľadu

Oblasť severovýchodného Slovenska, kam patrí aj región Humenného a jeho okolia je z väčšej časti hornatou oblasťou pokrytou lesmi. I napriek tomu má aj táto oblasť bohatú históriu.

Najstaršie osídlenie dokladajú archeologické nálezy z Čertižného, Humenného a Brekova už v staršej dobe kamennej. Medzi najznámejšie preskúmané lokality a nálezy patria napríklad (1,2) skupiny mohýl z neskorej doby kamennej z Brestova, Dlhé nad Cirochou, depot (3) bronzových predmetov z neskorej doby bronzovej nájdený v Humennom a (4) Ruskej Volovej alebo poklad strieborných (5) keltsko-dáckych mincí, napodobenín tetradrachmiem Filipa Macedónskeho z Ptičieho, ktorý zaradujeme do polovice 2. storočia pred Kristom. Poklad mincí z Kalinova dokladá osídlenie v mladšej dobe rímskej, okolo roku 211 po Kristovi.

Aj v samotnom Humennom dokladajú archeologické nálezy už uvedené etapy prevekého a včasno historického osídlenia. V dobe sťahovania národov sa objavujú náznaky osídlenia z prelomu 5. a 6. storočia, pričom sa na naše územie postupne dostávajú slovanské kmene. O intenzívnosti slovanského osídlenia hlavne v 8. – 10. storočí svedčia nálezy z Hažina nad Cirochou, Humenného, ale hlavne (6) z Brekova, kde na mieste neskoršieho stredovekého hradu stálo slovanské hradisko už v 9. a 10. storočí. Slovanské obyvateľstvo si na našom území zachovalo svoje zvyky ešte na prelome 10. a 11. storočia, čo dokladá pohrebisko (7) – mohylník z Topolovky.

Najstaršia písomná zmienka z územia horného Zemplína sa viaže k roku 1268, keď uhorský kráľ Bélo IV. daroval zem za zásekmi nazvanú „Hoziumezew“ Walenovi, synovi Razlauva. Prvým známym zemepánom vlastníacim Humenné a neďaleké hrady Jasenov a Brekov bol Peter Petényi, ktorý však v roku 1317 prišiel o väčšinu svojich majetkov po porážke vojsk nespokojných veľmožov pod Bačkovským hradom.

Na scénu prichádzajú Drugetovci, ktorí sa stali na základe (8) darovacej listiny v roku 1317 majiteľmi Humenného a ďalších rozľahlých území na východe a severe Slovenska. S ich menom je spojená história regiónu a jeho postupné osídľovanie na viac ako 300 rokov. Humenné sa stáva centrom panstva. Už v 14. storočí bolo tridstiatkovým mestom s právom vyberať mýto, v rokoch 1470 a 1484 je uvádzané v písomných prameňoch ako oppidum. V roku 1491 malo mestečko svoj magistrát a (9) pečať s kolopisom „Sigillum civitatis Homonna“. V roku 1638 získalo mestečko od kráľa Ferdinanda III. privilégium konať trhy, ako výsledok rozvoja remeselnej výroby. Prvý cech, krajčírsky, vznikol v roku 1603 a postupne vznikali ďalšie a na prelome rokov 1796/1797 žilo a pracovalo v meste 148 remeselníkov.

Významnou udalosťou v dejinách mesta bolo založenie a (10) existencia kolégia. Jeho zakladajúca listina je z 23. novembra 1613 a so súhlasom panovníka bola podpísaná grófom Jurajom III. Drugethom. Vyučovalo sa na ňom s prestávkami do roku 1643, potom školu preniesli do Užhorodu. Na tomto jezuitskom kolégiu študovali chlapci zo Sedmohradska, Sikulska, Dalmácie, Chorvátska. Prvým rektorom sa stal Alexander Dobokay.

Po vymretí Drugetovcov po meči v roku 1684 sú s dejinami panstva Humenné alebo jeho časti spojené rody Zichy, Althan, Csáky a Van der Nath a od roku 1812 s Andrassyovcami. To sú však už dejiny nedávne a ani čas nám nedovolí sa nimi dnes bližšie zaoberať.

Najstarší doklad o Snine je v darovacej listine Karola Róberta z Anjou z roku 1317, v ktorej daruje majetky Patra Petenyiho Filipovi Drugethovi. V listinách zo 14. až 17. storočia je uvádzaná ako Zynna a nepretržite patrila v tomto období Drugethovcom. Písomné správy o kostole v Snine sa zachovali až zo 17. storočia, pravdepodobne tam však stál už v 14. storočí. V tom istom čase sa tam udomácnilo i konanie trhu a na prelome 14. a 15. storočia sa tam prisťahovalo a udomácnilo valaško-rusínske obyvateľstvo. Podľa urbára z roku 1623 patrili Drugetovcom dva vodné mlyny a v roku 1657 majer a rybníky.

Po Drugetovcoch sa majiteľmi mestečka stávajú Zichyovci a Van der Nathovci, okolo roku 1876 Filip Eugen, arciknieža sasko-coburské. Od roku 1809 sa v Snine usadila rodina Rollovcov a začína sa písať história hámrov, ktorá sa významne zapísala do dejín mesta.

Medzilaborce vzhľadom na ich polohu a vývoj najbližšieho osídlenia založil s najväčšou pravdepodobnosťou šoltýs s usadlíkmi podľa valašského práva v 15., prípadne začiatkom 16. storočia. Najstarší doklad, v ktorom sa uvádzajú Medzilaborce je z roku 1523. V lite žiada kastelán hradu Čičava mesto Bardejov o poskytnutie pušného prachu, pretože František Drugeth s poľským vojskom pritiahol do Medzilaboriec. Údolím Laborca viedla krajinská cesta, ktorá cez Lupkovský priesmyk pokračovala do Haliče. Pri Medzilaborciach prechádzala brodom cez Laborec a Drugethovci tam v 17. stor. založili mýtnicu a prístrešný hostinec. Neskoršími majiteľmi boli Csákyovci.

Aj v rámci turistického ruchu má náš región čo ponúknuť. Ak zostaneme v Medzilaborciach určite si

nenechajte ujsť návštevu **(12)** Múzea moderného umenia Andyho Warholu a návštevu **(13)** pravoslávneho chrámu.

Dominantou Humenné je renesančný kaštieľ **(14)** v centre mesta, dnes sídlo Vihorlatského múzea. Pravdepodobne už v 12. a 13. storočí stála na jeho mieste stredoveká pevnosť, tzv. vodný hrad. Jedinou pamiatkou pripomínajúcou stredovekú pevnosť dodnes je padací most zachovaný v strede hlavného, južného krídla. Jeho majiteľmi a staviteľmi boli Pethenyiovci.

V roku 1317 sa stáva majiteľom Humenného Filip Drugeth. Darovacia listina sa zachovala iba v prepise v rozsudkovej listine palatína Mikuláša z Gary z roku 1376.

Prvá písomná správa o hrade „castrum“ /hrad/ sa vzťahuje na rok 1449 a pobyt bratrických vojsk v Humennom.

Zvrat v dejinách kaštieľa nastáva v čase povstania Gabriela Bethlena, ktorý v roku 1619 dobyl mestečko a zemianska kúria, „hrad“ do základov vyhořela. Na jej mieste si nechali Drugethovci postaviť veľký, reprezentačný renesančný kaštieľ s ústredným dvorom. Na prízemí a poschodí mal otvorené arkády. Mohutné **(15)** štvorcové veže v nárožiach zaručovali bezpečnosť. V strede hlavného, južného priečelia stála mohutná veža s padacím mostom ponad vodnú priekopu a hlavnou bránou. Stavba mala strechu ukončenú atikou. Výstavbu dokumentuje deväť inventárnych zoznamov z rokov 1641 – 1661. Za staviteľov považujeme Juraja III. Drugetha a jeho syna Jána IX.

V období rokov 1715 – 1729 prebehlo niekoľko väčších či menších opráv, iniciátormi ktorých boli jednotliví majitelia. Do tohto obdobia spadá zamurovanie renesančných arkád a stavba balkónu na južnej strane nádvoria prístupného iba z centrálnych miestností poschodia, ako aj nahradenie časti plochej strechy ukončenej atikou kopulovitou strechou. Jednotný vzhľad dostala budova v roku 1787, keď Štefan **(16)** Csáky prestaval celú západnú stranu kaštieľa.

V druhej polovici 18. storočia bol upravený aj interiér stavby. Na prízemí v časti južného a západného krídla vznikli priestory vyzdobené nástennými iluzívnymi maľbami označované ako *salla terena*, čínsky salón, miestnosť Márie Terézie, numizmatický kabinet. Iniciátorom vzniku malieb bol už spomínaný Štefan Csáky majúci **(17)** úzke kontakty s významnými predstaviteľmi politického i spoločenského diania vo svojej dobe a na svojich majetkoch viedol nákladný a rušný život a tomu musela zodpovedať aj výzdoba a vybavenie. Maľby predstavujú spojenie **(18)** neskorokokového maliarskeho prejavu s formovými intenciami klasicizmu. Autorom výmaľby bol Martin Johann Schmidt.

19. storočie a noví majitelia úplne zmenili **(19)** charakter stavby. Andrásyovci dali kaštieľ prestavať, pričom sa celkom stratil domáci charakter stavby a nahradila ho pseudoforma francúzskych barokových kaštieľov. Celá budova dostala jednotnú manzardovú strechu, ktorá bola nad rizalitmi riešená na spôsob skosených stanových striech. Súčasne upravili aj interiér. V strede centrálnych miestností južného krídla umiestnená knižnica dostala celodrevené obloženie s kazetovým stropom, ďalšie miestnosti južného krídla a reprezentačné schodište dostali bohaté štukovanie stropov a vstavali do nich mohutné krby.⁶

Alexander Andrásy, posledný z majiteľov kaštieľa, dal smerom k mestu vybudovať francúzsky park a smerom na východ anglický park s rybníkom, ktorý mal podľa dobových prameňov rozlohu 6.000 uhorských jutár. Vstup do kaštieľa a parku dal vyzdobiť plastikami leva a levice. Na podstavcoch pred kaštieľom ich dopĺňajú erby, vľavo rodu Andrásy a vpravo štylizovaný mestský.

V roku 1947 pri veľkom požiari zhořela **(20)** pôvodná šindľová strecha kaštieľa. Budova bola provizórne zastrešená. Až v roku 1958 bola schválená investičná úloha na rekonštrukciu kaštieľa. Rekonštrukcia začala v roku 1963 prieskumom a rekonštrukciou krovu a v roku 1964 pokračovala s vnútornými prácami. Kolaudácia stavebných a remeselníckych prác sa konala v roku 1971 a preinvestovaných bolo 7 998 640,- Kčs. I keď neboli zrekonštruované všetky pôvodné prvky, rekonštrukcia zachovala podobu kaštieľa z čias andrásyovskej prestavby.

Dnes je kaštieľ sídlom Vihorlatského múzea v Humennom, ktoré vzniklo v roku 1960 a v jeho priestoroch si návštevníci môžu prezrieť **(21)** umelecko-historickú a **(22, 23)** prírodovednú expozíciu, stále výstavy „Dejiny Humenného“ a **(24)** „Z histórie Rómov na Slovensku“, ako aj príležitostné výstavy výtvarného zamerania **(25)** v Galérii Oresta Dubaya. Súčasťou múzea je aj expozícia **(26, 27, 28)** ľudovej architektúry a bývania v susedstve kaštieľa. Bližšie informácie nájdete na našej webovej stránke www.muzeumhumenne.sk.

O dnešnom **(29)** farskom, *rímsko-katolíckom kostole s kláštorom* sa hovorí hlavne v spojitosti s humenským kolégiom. Staviteľmi oboch, vzájomne prepojených budov boli františkáni, ktorí prišli do Humenného na podnet Drugethovcov v priebehu 14. storočia. Kostol v roku 1529 vyhořel a bol opravený. V roku 1642 k nemu pristavali južnú kaplnku, ale už v roku 1676 opäť vyhořel. Opravili ho však až koncom 1. tretiny 18. storočia. V roku 1765 zaklenuli loď a postavili organový chór. V roku 1911 vymenili pôvodné trojlístkové a plamienkové kružby gotických okien za verné kópie a upravili štít vstupného priečelia na spôsob štítov zo 14. storočia.

Samotný kostol je jednodňová gotická stavba s polygonálne ukončenou svätyňou – presbytériom a zachované architektonické prvky ju datujú do 15. storočia. Neskorogotická sieťová klenba na vyžliabkovaných štíhlych rebrách, pri styčných bodoch opatrených drobnými kruhovými svorníčkami. K severnej strane lode je pristavaná veža, k južnej kaplnka. V lodi sú barokové krížové klenby na nástenných pilieroch a klenba kaplnky je dokladom barokovej pseudogotickej klenby so štukovými rebrami. Vnútorne zariadenie v pseudogotickom prevedení je z prelomu 19. a 20. storočia. Vitráže okien sú dielom akad. maliara Mikuláša Klimčáka.

Severná stena kostola a trojkrídlová stavba kláštora vytvárajú ústredný dvor - rajskú záhradu. Dvojpodlažná budova zachováva vo svojom pôdoryse a interiéroch staršie architektonické prvky zo 17. a 18. storočia. V miestnostiach sa nachádzajú hrebienkové krížové klenby.

Ako kostol, tak aj kláštor v roku 1529 úplne vyhořel a opravili ho až po príchode jezuitov začiatkom 17. storočia. Dobudovaný bol v roku 1651, keď ho opäť vrátili františkánom. Po zničení vojskami Imricha Thökölyho /1676/ čakal až do roku 1720 na obnovu. Jednu z posledných veľkých úprav budovy datuje kamenné ostenie vstupného portálu v západnej stene kláštora s letopočtom 1847. Po požari v roku 1778, pri ktorom zhorel pôvodný farský kostol na námestí a po zrušení kláštora v roku 1786 /v rámci reforiem Jozefa II./ sa kláštorný kostol stal farským.

Zaujímavosťou umiestnenou v kláštore je obraz Panny Márie, patrónky Uhorska v glorirole hviezd a plameňov, datovaný rokom 1660. Pôvodne bol drugethovskou zástavou, neskôr bol zarámovaný a slúžil ako oltárny obraz v zámočkej kaplnke.

Na území mesta sa nachádzajú ešte tri ďalšie sakrálne pamiatky. Barokovo-klasicistická stavba **(30) grécko-katolíckeho kostola z roku 1767** bola obnovená v roku 1875 a po 2. svetovej vojne. Neoklasicistický **kostol na Kalvárii** z roku 1891 predstavuje jednodňový priestor s presbytériom a predstavanou vežou. V neogotickom slohu bol v 90-tych rokoch minulého storočia postavený **evanjelický /augsburského vyznania/ kostol**, jednopriestorová historizujúca stavba s polygonálnym uzáverom a predstavanou vežou.

Medzi pamiatky dokumentujúce nedávnu históriu mesta patria dva vojenské cintoríny.

Cintorín vojakov padlých v 1. svetovej vojne zrekonštruovaný koncom 90-tych rokov minulého storočia a cintorín padlých príslušníkov Sovietskej armády, na ktorom sa nachádzajú hroby 174 vojakov a dôstojníkov, ktorí padli v roku 1944.

Nedáľeko Humenné sa nachádzajú zrúcaniny dvoch hradov, ktoré zohrali významnú úlohu v histórii regiónu, i keď každý z nich svojim spôsobom.

Brekov - stojí asi 7 km JZ od mesta Humenné **(31)** na vápencovom brale nad obcou rovnakého mena. Svoju dôležitú strategickú úlohu plnil od konca 13. storočia. V písomných prameňoch sa prvýkrát spomína v roku 1307 ako "castrum Barko". Od roku 1317 sú majiteľmi Drugethovci, ktorí ho vlastnili s prestávkami až do roku 1644. Vtedy ho obsadil Juraj I. Rákoczi a dal ho zbúrať. Ako opevnenie prestal hrad jestvovať, hoci niektoré priestory boli obývané ešte do roku 1698. Hrad mal pôvodne dve nádvorja, na hornom boli budovy a elipsovité veža na druhom stála vstupná brána. Z hradu **(32)** pochádza významná kolekcia renesančných kachlíc.

Jasenov je situovaný 4,5 km južne **(33)** od Humenného nad obec rovnakého mena. stoja ruiny hradu. Počiatky jeho výstavby sú nejasné. V písomných prameňoch sa prvýkrát uvádza v roku 1328 ako "castrum Jezew" spolu s osadou rovnakého mena. Hrad nikdy nemal veľký strategický význam i napriek dobrému opevneniu a výhodnej polohe. V roku 1644 ho dobyli a zničili vojská Juraja I. Rákocziho. Okrem Drugethovcov **(34)** boli ďalšími majiteľmi hradu Barkóczyovci, Tadeáš z Jasenova, Szirmayovci, gróf Van der Náth a Andrásyovci. Na podnet Gejzu Andrásyho bolo na začiatku 20. storočia niekoľko objektov zastrešených a zakonzervované hradobné múry a upravená **(35)** vstupná časť. Úplné dokončenie týchto prác znemožnila prvá svetová vojna.. Hrad sa preslávil falšovatelskou dielňou, ktorá razila falošné **(36, 37)** poľské groše a zlaté florény s menom Ľudovíta II. a Ferdinanda I. zo zliatiny striebra a mosadze v polovici 16. storočia.

Okrem uvedených pamiatok, ktoré môže turista navštíviť nájdeme v regióne ešte zaujímavý monastir **(38)** v Krásnom brode, klasicistický kaštieľ v Snine, kaštieľ **(39)** v Kamenici nad Cirochou, dnes depozit Vihorlatského múzea. Významnú skupinu pamiatok tvoria drevené kostolíky z 18. storočia. Majú veľkú technickú a umeleckú hodnotu. Ich nevyhnutnou súčasťou je ikonostas. Nájdeme ich v **(40)** Humennom /skanzen/, kde bol premiestnený kostolík **(41)** z Novej Sedlice, **(42)** v Topoli, **(43)** Ruskom Potoku, **(44)** Uličskom Krivom, Hrabovej, **(45)** Jalovej a **(46)** Kalnej Roztoke.